

75
Ш 37

МАЛЮНКИ

ТАРАСА
ШЕВЧЕНКА

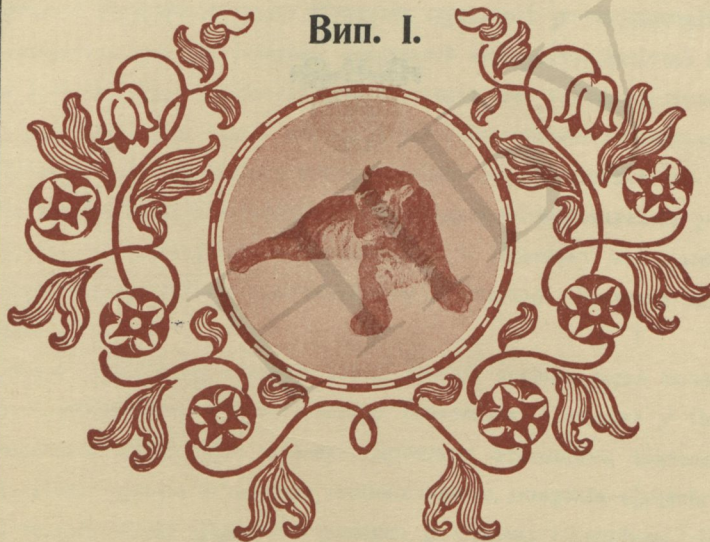
М. ГАМОКИШ.

75 | 646802
M-37 | Mammals
B.P. T. Webb-Becker

МАЛЮНКИ Т. ШЕВЧЕНКА

— „ВИДАННЕ ОБЩЕСТВА ИМЕНИ Т. Г. ШЕВЧЕНКА —
ДЛЯ ВСПОМОЩЕСТВОВАНИЯ НУЖДАЮЩИМСЯ УРОЖЕН-
ЦАМЪ ЮЖНОЙ РОССИИ, УЧАЩИМСЯ ВЪ ВЫСШИХЪ
— УЧЕБНЫХЪ ЗАВЕДЕНІЯХЪ Г. С.-ПЕТЕРБУРГА“ —
ЗА АРТИСТИЧНИМ ДОГЛЯДОМ ПРОФ. В. В. МАТЕ.

Вип. I.

ПЕТЕРБУРГ. РОКУ 1911.

ОПИС МАЛЮНКІВ.

Тигр на заголовному листі був змалюваний Шевченком з того тигра, що загриз під час Аральської експедиції одинадцять чоловіка, поки нарешті його було вбито. З Бутаковського альбому, який знаходиться тепер у г-ки Т. З. ф. Глазенап у Петербурзі.

Портрет Т. Г. Шевченка—з офорту проф. В. В. Маме, автотипія

Автопортрет Шевченка за молоду; офорт з малюнка, зрисованого в дзеркало, через що Шевченко малює ніби лівою рукою; підпис: «Т. Шевченко 1843 р.». З книги М. Чалого: «Жизнь и произведения Т. Г. Шевченка. Київ 1882 г.».

Шевченко в труні—малюнок олівцем хуг. П. Ейснера. Власність Тов. им. Шевч. у Петербурзі; буде переданий до музею В. Тарновського в Чернігові.

ВЛАСНОРУЧНІ МАЛЮНКИ ШЕВЧЕНКА:

I. Автопортрет поета з молодіх літ: Ш—о із свічкою у лівій руці малює олівцем на папері. Підпис «Т. Шевченко 1860 г.» офорт. Розмір мал. 162×133.

Тарн. 456*). Знімок є у Ровинського: «Подробный словарь русских гравиров» Шевченко Я. У збірці сенатора Е. Е. Рейтерна.

II. Автопортрет. Шевченко в кожусі, без бороди, в смушевій шапці. З лівого боку гріф: «1860 Т. Шевченко», нижче на грудях монограма: в крузі Т; о'форт.

Роз. мал. 220×170.

Тарн. 463.

Ров. III. 5.

З збірки сен. г. Рейтерна.

III. Дві постаті молодих натурщиків. Малюнок олівцем за часів академичного вчення. У лівому куті підпис: «Т. Шевченко». З колекції Імператорської Академії Худ.

IV. Голий натурщик. Картина олійними фарбами; теж з колл. Имп. Акад. Худ.

V. Портрет невідомої приватної особи. У кріслі, в правій руці чубук. Підпис: «1837 Шевченко». Акварель. У збірці сен. Рейтерна.

VI. «Притча о виноградном садѣ». О'форт акватінта з картини Рембрандта у Ермітажі.

Раз. мал. 290×403; дошка 360×445.

Тарн. 444. Ров. III. 26; до підпису.

У зб. сен. Рейтерна.

За його та за гравюру з карт. И. Соколова: «Пріятели» Т. Гр. одержав звання «академіка по гравированію на мѣди» в 1859 році.

VII. «Вирсавія въ купальнѣ». О'форт з картини олійними фарбами К. П. Брюлова, що знаходиться тепер у Румянцевському музеї в Москві.

Роз. мал. 406×273; г. 430×334.

Тар. 455. Знімок уміщений у Ров. III. 21. і у каталозі вистави малюнків і естампів,

*) Каталогъ музея украинскихъ древностей В. В. Тарновскаго Т. II сост. О. Д. Гринченко, Черниговъ, 1900 г.

що була в Имп. Академ. Худ. у зімі 1909—1910 років.

З збірки сен. Рейтерна.

VIII. «Програвся в карти» з серії «Блудний син». Малюнок сепією з годів заслання. Верхі на ослоні сидить молодик на пів оягнений, у брилі; навкруги карти, штоф горілки, гитара, шашки, далі чоловік несе брилі та одєжу.

З збірки сен. Рейтерна.

IV. У киргизській кибитці. На ліжку сидить, обпершись, сам Ш—о з оливцем в руці; перед їм позірує молодик, полу-осягнений у киргизській шапці. Малюнок сепією—з серії малюнків, за часів експедиції на Аральське море. З збірки сен. Рейтерна.

X. Молодий киргиз у кибитці грає на домрі; коло очинених дверей сидить його жінка и меле зерно, біля неї теля, далі на порозі—корова. Малюнок сепією—теж з часів експедиції.

З збірки сен. Рейтерна.

XI. Спереду лежить мертвий чоловік, далі під деревами коло огнища сидить багато людей—той, що стоить, показує хреста знятого з убитого. Малюнок сепією. З збірки сен. Рейтерна.

XII. Портрет кн. Миколая Василевича Репніна и його сестри Варвари Василєвни гр. Капніст (рожд. кн. Репніної) в молодих дитинних літах. Картина олійними фарбами.

З збірки г-ки Елисавети Василєвни Мусиної-Пушкиної.

XIII. «Дары в Чигрыни 1649 року», з альбома виданого Шевченком у 1844 році під назвою: «Живописная Украина» о'форт.

Роз. мал. 197×271.

— дош. 271×328.

Тарн. 432 поміщено у Ров. Ш. 10—15.

У збірці сен. Рейтерна.

XIV. «Сама собі господиня въ хаті» Жінка спить, освітлена свічкою, що стоить за дзеркалом.

У правому кутку підпис:

«1859. Т. Шевченко» о'форт акватинта.

Роз. мал. 187×249.

— дош. 220×275.

Тарн. 447.

Ров. Ш. 22.

У збірці сен. Рейтерна.

XV. «У Києві» Шлях по над Дніпром межі вербами; коло води осягаються жінки після купання; з лівого боку сидить чоловік.

У кутку з лівого боку підпис: «1844 Т. Шевченко» з серії «Ж. Укр.» о'форт.

Роз. мал. 174×258.

— дошка 227×297.

Тарн. 436.

Ров. Ш. 10—15.

У збірці сен. Рейтерна.

XVI. «Старець на кладовищі». Підпис: «Т. Шевченко 1859»—Старець стоить біля гроба, просить милостини, оддаль у ворота йде похоронна процесія. О'форт.

Роз. мал. 284×227.

Тар. 454. знімок у Ров. Ш. 16.

У збірці сен. Рейтерна.

XVII. Портрет славетного трагика Айри Ольдridжа — з фотографичного знімка з о'форта. Підпис «1858. Т. Шевченко». Власн. хуг. А. П. Ейснера.

XVIII. Портрет проф. Бруні—о'форт. Підпис: «Федоръ Антоновичъ Бруни» і «Т. Шевченко 1860», останній навідворіт; о'форт.

Роз. дошки 170×130.

Тарн. 46 знімок уміщен. у Ров. Ш. 6.

XIX. Портрет гр. Толстого на грудах підпис навідворіт: «Т. Шевченко 1860». Нижче: «граф Федор Петрович Толстой на пам'яті 22 августа 1858 года», о'форт.

Розм. дошки 162×123.

Тарн. 464. Знімок у Ров. Ш. 9, не закінчений.

З збірки сен. Рейтерна.

XX. Краєвид. Праворуч купа дерев, попереду міст, по нбому йде дівчина, далі видно муровані будинки.

Без підпису, о'форт.

Приписується праці Шевченкові.

XXI. В шинку. О'форт. З картини И. Соколова.

Роз. мал. 143×201.

— дошки 180×230.

Підпис ледві помітний: «грав. Т. Шевченко 1859».

Тарн. 448.

Ров. Ш. 24.

У збірці сен. Рейтерна.

XXII. **Краєвид** з картини олійними фарбами М. Лебедева: «Ліс»; о'форт.

Роз. мал. 218×182.

— дошка 265×304.

Тар. 452.

Ров. Ш. 19—але без підпису. У збірці сен. Рейтерна.

XXIII. **Краєвид акварельний** з Бутаковської експедиції за для опису Аральського моря. З альбому д-ки Т. З. ф. Глазенап у Петербурзі.

XXIV «**Свята Сім'я**» з картини—ескиза (незакінченого) Мурильо, що в Ермітажі. Перша праця акватінтою під доглядом проф. Іоргана у 1859 році.

Розм. мал. 226×164.

— дошка 273×190.

Тар. 445.

Ров. Ш. 25.

У збірці сен. Рейтерна.

XXV. «**Дві дівчини українки**» дуже рідкий перший-віддбиток ще нескінченого о'фарту до підпису.

Тар. 437.—У Ровин. зовсім нема.

У збірці сен. Рейтерна.

XXVI «**Судна рада**» з серії «Живописної України»

Роз. мал. 189×261.

— дошка 263×322.

Дошка знаходиться тепер у музеї ім. В. Тарновського в Чернігові.

Тар. 431. Знімок у Ров. Ш. 10—15.

У збірці сен. Рейтерна.

XXVII. «**Богданова церков в Суботови**» знято з фотографічного знімка з акварелі, що знаходиться тепер в альбомі Шевченка у Чернігівським музеї В. В. Тарновського під № 13.

У збірці сен. Рейтерна.

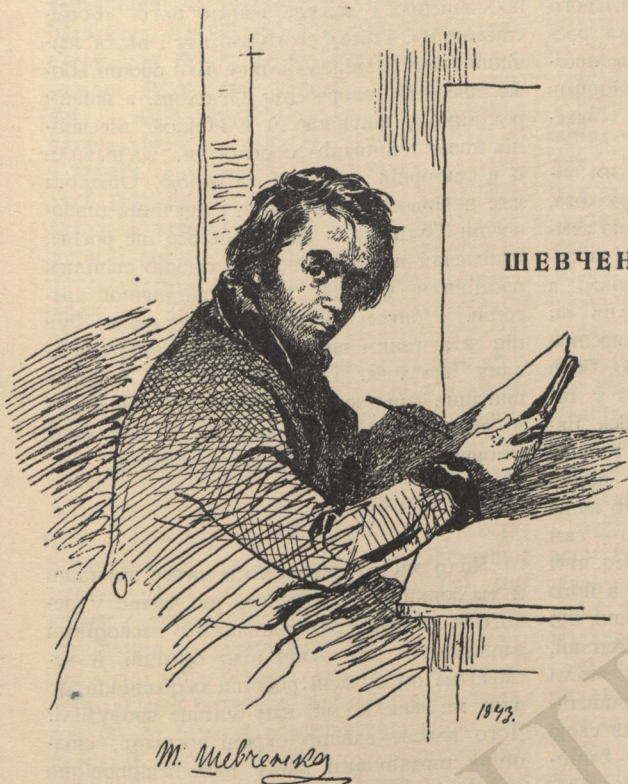
XXVIII. «**Чигрин з Суботовського шляху**» — краєвид знятий з фотографії з малюнка сепією, що теж знаходиться у тому альбомі під № 14.

У збірці сен. Рейтерна.

XXIX. **Краєвид сепією**: берег Аральського моря; шхуна «Константин» на якій Ш. плавав у експедиції Бутакова. З альбома д-ки Т. З. ф. Глазенап.

XXX. **Малюнок сепією** з того ж альбому. А. І. Бутаков і його хвершал Істомин у кімнаті фортеці Кос-Арал.

Розмір малюнків дається у міліметрах.

ШЕВЧЕНКО У МИСТЕЦТВІ.

дожних праць, щоб витворити собі сталий, об'єктивний погляд, яким би без вагання міг поділитись з громадянством. Се буде можливо хиба тільки після всіх виставок його творів, що оце влаштовуються у Києві, в Москві, Харкові, Чернигові і тут в Петербурзі, та після всіх тих відчитів, рефератів, промов і спогадів, які мають відбутись при святкуванню, та ще й після інформацій і відомостей про окремі невеликі збірання або й поодинокі роботи. Тоді, передивившись усе і простудію-

вавши його добре, фахові люде певно б написали повну критичну розправу про малярство Шевченка і тим би заповнили існуючу прогалину. А поки що, ми, з нагоди наступаючих свят і сього видання, бажаємо розповісти наші гадки про значіння Шевченка, як маляра, на підставі тих його праць, які ми не раз бачили й знаємо.

I.

Усякому дослідувачеві чи художньому критикові, який би взявся розглядати і безсторонне оцінювати малярські твори Шевченка і хотів би поставити кожную річ, напр. рисунок, сепію, акварель, картину чи якийсь офорт до відповідної категорії, а в ній окрему видатнішу річ на її відповідне місце,—ця праця безперечно не вдалася-б і то по тій простій причині, що й до наших часів малярські твори Шевченка ще не були зібрані до купи у одну виставку, бо переходять вони з дебільшого у різних громадських, або й приватних колекціях, а також і у значного числа окремих осіб які ті роботи цінують і ні на які виставки їх не дадуть. При такому стані річей—мало хто мав приємну нагоду бачити стільки Шевченкових ху-

II.

Каноничний ідеал краси, що походив ще з часів греко-римських, був не зовсім до ладу підновлений у часи «відродження» і, проволікшись до половини XIX в., занепаав до цілком схолястичної організації всіх боків малярства і привів штуку, найбільше теж саме малярство, знов трохи що не до византийського ієратизму. Сей псевдо-клясичний ідеал замикався у най-

складнішому каноні, переступити який не зважувався жоден артист-маляр, бо крім того що його найгарячіше підтримувала російська Академія Художеств з її великочиновними професорами, його ще підпірав і такий все-європейський стовп, як «божественний» Карл Брюлов.

Розповідаючи про Шевченка, ніяким чином не можна обминути К. П. Брюлова, бо перше за все, сеж він, по проханню земляків, найбільше допоміг Шевченкові викупитись з кріпацтва і стати вільним, а друге Брюлов мав величезний вплив як на студійовання, так і на все малярство Шевченка. Се розуміється й не диво, бо в живописі не тільки в Росії, але й у цілім світі царював моді Брюлов. Вся Європа вважала тільки Брюлова за генія і модішні критики ставили його поруч з Рафаелем, Мікель-Анджело і навіть вище за їх. Про Росію ж і казати нічого — сам великий Пушкін побожно стояв перед ним на вколішках... Часто у Шевченка, в його листах або дневнику, можна прочитати, що він узиває свого вчителя «божественний, великий», і се не диво, бо так його звали моді всі. Сей справді дивовижний артист-маляр унаслідував і безмірно розвив свою надзвичайну мистецьку кебету від бамбака, діда і навіть прадіда, що були дійсними фаховими художниками; тут найголовніше й лежить причина його велетенської на ті часи творчості. Про його казали — він ніби нічому й не вчився, а зразу став тим, чим був і прихилив до себе світ *). Що робив Брюлов, те робили навкруги й усі інші художники; тільки його очима дивились навкруги себе, тільки його стежкою йшли, і були щиро переконані, що йти другою, то значить помилятись. Алеж, Оже мій, поетична творчість Пушкіна, що становився перед Брюловим на коліна, і поетична творчість Шевченка, що ста-

вився до «великого Карла» з надзвичайною побожністю і завжди ззивав його «божественним», і після свого змісту і після значіння мали безмірно більше ваги проти «божественної» творчості Брюлова, а живим реализмом, шириною й глибиною всесвітніх тем і питань людскости, залишили її в безмірній далечині за собою. Брюлова вже починають забувати, а значіння творчості Пушкіна і Шевченка все ще росте, напхненні твори їх все ще сяють світлим промінням дійсної, а не каноничної краси. І отже Шевченко всеж таки був під величезним впливом деспотичного талану Брюлова. Тут само собою виникає питання — чи поетична творчість іде поруч з творчістю художницькою і при яких умовах вони можуть бути рівними?

III.

Коли ми роздивляємось тепер картини й малюнки Т. Шевченка, то часто у деякого з зацікавлених виникають несподівані запитання — чого вони так одмінні й несхожі на ті сучасні роботи художників, до яких ми звикли і які нам більше зрозумілі? Чого власне навіть окремі постаті, статури трактовані якось ніби невідповідно звичайній натурі, що оточує нас з усіх боків? Що то за довгі шиї у жінок? що то за голови, очі, носи й губи, що неодмінно нагадують гіпсові голови, очі, носи й губи, що то за руки — пальці, які ніби ніколи нічого не брали, і ноги, які по землі ніби ніколи не ходили, і далі — що то за складки одєжі, які хіба побачиш на постатях якихось напів-мертвих антиків? Взагалі, все якесь над міру вирафіноване і фантазоване, а дотогож — який невідповідний колір фарб і особливо тінів, де та повітряна перспектива фарб природи, без якої тепер, у наші часи, неможливо уявити собі навіть слабенької праці починаючого вчитись малярству? Навіщо все так фотографічно виписане, що можна бачити кожен окремий листочок на дереві, або окремий кущик і квіточку на травинці? Відповідь на такі запитання завжди коротка — то була школа свого часу. А за для того, щоб краще

*) Навпаки, з біографії Б. ми знаємо, що з самого раннього дитинства він дуже старанно й багато малював і вже дев'яти років був учнем Академії. Крім того, небіжчик пр. П. М. Шамшін розказував нам дивовижні зразки невсипущої праці Брюлова над студійованням античних статуй — так, тільки відомої групи Лаокоона він нарисовував двадцять чотири рази.

Авторь.

зрозуміти всі відзнаки малярських творів Шевченка, треба трошки дрібніше розповісти про ту школу. Вона, та школа, справді була пристосована до вимог свого віку — віку символів, аллегорій, штучних театральних поз і т. и. Значить, і всі ті відзнаки, від малих до великих, малювались неодмінно такими, якими могли найкраще відповідати канонічному ідеалу краси, і взагалі всій схолястичній організації малярства. Цілоком стає зрозумілим — через що Шевченко, як і всі художники його часу, найбільше піклувались аби показати у своїх малюнках, картинах і навіть портретах — як то вони добре знають і вміють малювати форми людського тіла відповідно складному канону, а він же вимагав щоб усі оті «кісті рук» і «сл'яжкі ног» були не такі, як у всіх звичайних людей, а безпреміно б пристосовувались до прокрустового ліжка старої академічної рутини — так зв. «класицизму». Тим то кожен з художників того часу, як уже вистудював сю премудрість, то завжди умисне і якомога більше, і до речі й не доречі, виставляв з під одежі вивчені форми тіла, хоч би се було й зовсім невідповідно завданню й змісту картини або й портрета. На перешкоді цьому виставлянню ще стояла одежа з її непрозорістю, з її складками, з її товщиною і навіть кроєм, отже щоб запобігти й цьому лихові, — художники кропили і навіть зовсім мочили водою одежу, аби тільки примусити її складатись у такі складки, з під яких найбільше б виступали форми рук, ніг і статури людини, щоб, як вони казали — можна було з під одежі ясно прочитати всього чоловіка. Через таку безупинну практику пристосовування живої натури до мертвих гіпсових куснів, постаті їх часто навіть зовсім мізерних клієнтів нагадували постаті античних героїв, а їх нужденні форми тіла — вивчене тіло антиків. Іноді не мігши помиритись з вульгарністю натури, вони просто одягали на плечі своїх клієнтів римські тоги і так їх малювали. І обидві сторони були задоволені...

Трактовка самих сюжетів і сцен була розуміється фальшована ще в більшій мірі,

як і окремі постаті, бо канон вимагав, щоб головна постаць картини була поміщена як раз у самій середині площі полотна картини, щоб ця постаць була, крім того, у центрі головної групи, а ця група повинна також бути центральною і, крім того, вищою всіх другорядних груп, котрі також мають свою центральну і вищу одругих постатей. Щоб перспективна точка схода ліній лежала як раз межі очей головної постаті, а, значить, щоб і лінія горизонту завжди проходила через очі головної фігури і т. д. без кінця... Пози мали бути передо всім можливо гарними, хоч би й розминались з дійсною правдою, навіть пози поміраючих, чи то од меча, чи отрути, чи од пащі звіру, мали бути штучно-гарними, а вся картина мала нагадувати розставлені пантомімічні групи. Сьому канону слідували найзнаменитіші артисти — малярі. Де які з них вихвалялись тим, що малюючи якусь свою картину, вони кожную постаць людини починали малювати з кістяка і виробивши його як слід, причеплювали вже окремі м'язи (мускули) і тільки після сього зважувались одягати такого «мускульмана» ув одежу. Через таку нудну, зайву працю, розуміється, нп. професори шкодували закривати свої анатомічні малюнки і воліли одягати їх хоч мокрою одежою, аби всім було видно їх попередню працю. Ще в 70-х роках деякі старенькі професори, обурюючись на «разврат» нових часів, на нові, доволі слабкі, подихи у штуці, на нові засоби студійовання натури у Академії, з великою приємністю розказували нам, молодим учням Академії, про свої минулі часи — як раз часи, коли вчився Шевченко (де які з них навіть добре й знали його). Вони що-дня, після класів ув Академії, за порадою професорів, брали свої рисунки з класів до дому і збираючись вечорами по кілька чоловік до купи, та попиваючи чай, працювали над недокінченими натурщиками до пізньої ночі. Треба було переробляти «кісті рук» та «сл'яжкі ног» і навіть голови по принесених з собою гіпсових руках та ногах і головах, а найбільш часу мучились вони над тушовкою, бо всяка площа, всяка

форма і всяка тінь мала відтворюватися як наймудрішими штрихами, а вони раз-кладались не аби-як, а по окремій, теж дуже штучній системі. Виробляння тих штрихів було діло дуже марудне й забарне, тому вони иноді цілі ночі проводили за так званою «конопаткою», тоб то за заправлянням мікроскопічних дірочок між окремими штрихами.

Читач бачить тепер, що то була за страшна тая академічна школа з її класичним каноном краси, з її кумедним студійованням натури, з її чорним колоритом, з її сухою манерою, з її схолястичною трактовкою сюжетів і сцен картини, з її цілком фальшивими законами композиції. Всі оці пута й багато інших дрібніших, зведені до купи, й творили те, що вже давненько так влучно охрещено одним словом: псевдокласицизм.

IV.

Як справжній артист-маляр, Шевченко безперечно був щедро наділений природною складною, художньою організацією, природною кебетою справжнього артиста—приматись ріжноманітними вражіннями щоденних з'явищ життя, виношувати їх у собі, виплекувати до дійсних закінчених художніх образів. Його чутливість у сім напрямку була справді надзвичайна, але все се реально і яскраво могло виявитись не в тяжких путах псевдокласицизму, що тільки перешкоджав художній творчості талановитих людей того часу, та давав замість правдивого артистичного виховання і студійовання штуки тільки де-які другорядні, поверхові, узько технічні відомості.

Усякий, хто коли небув роздівлятиметься Шевченка як артиста-маляра, зразу спостереже той сумний факт, що він не встиг навіть і вивчитись, як його було вже заслано у москалі і методично знищено на віки. Коли ж йому було стати видатним справжнім художником, як ще на 25-му році свого життя він був кріпаком, з дитинства одірваним від рідного краю і народу, а вчився тільки випадково й урив-

ками. Цікаве порівняння—тоді як Брюлов 7-и років уже добре малював, а в 9-тій уже був учеником Академії, Шевченко ще 15 років був «наймитчуком», у 18-тій відданий був до Ширяєва у науку красити помости й покрівлі і тільки на 25-му році вступив до Академії Художеств. Ріжниця, як бачимо, страшенна, бо вже в такі літа звичайно складається закінчений художник. Правда, Шевченко се добре розумів і через те прийнявся за вчення з надзвичайною енергією, і як би обставини сприяли його замірам, то він би й справді надолужив упущені літа, се можна бачити з коротенького огляду того, як він учився. 1838-го року Шевченко вступив до Академії і вже через рік—у 1839-м році йому була присуджена за рисунок срібна медаль. Він ішов першим учнем і сам Брюлов завжди був задоволений його роботами та при усякій нагоді хвалив його. Ще через рік (у 1840 р.) Шевченко одержав знов медаль уже за роботу олійними фарбами «Хлопчик-старець дає собачаті шматочок хлібця», а ще через рік (1841 р.) Рада Академії удостоїла його новою нагородою за живопис історичну, портретну і малюнок «Циганка». Се справді надзвичайний поспіх, але поруч з малярством, яке вимагало великого й безупинного напруження фізичних, а також і духовних сил, він розвивав (зовсім легко) у собі й другу сторону свого видатного талану—поетичну словесну творчість. Після легкості, з якою йому давалась поезія, він упевнився, що се справжня його стихія, і що користуючись нею, він може говорити з цілим світом; він упевнився, що вже частина того світу, ціла Україна, прислухається до його голосу і щиро прагне слухати його далі—духовні сили розділились... словесна творчість взяла перевагу, тай не могло бути инакше: дуже вже багато настраждалась його чутлива душа ще до викупу з кріпацтва. Він, сказав би, палав найгарячішим протестом проти «злої неволі кріпацької, яка мало чим різнилась від «злої неволі татарської». Що ж і кому він може промовляти своїми картинами? та се ж, порівнюючи з словом, якась фікція, ієрогліфи, котрі ще треба розгадувати! тай то у

обмеженому колі більшості байдужих людей, що йдуть на виставки, аби нагуляти собі апетита.

Вільне слово без міри приглатніше до його запальної натури, їм він зараз же, у той же мент, під свіжим враженням схвилюваної душі, яскраво виголосить все що накопало на серці—і своє обурення проти страшної громадської дійсності, і свої надії на її близький крах і ліпшу, світлішу будучину людського братерства і на відродження свого нещасливого народу. Вільне слово справжнім вогнем палить людські душі, воно зворушує їх до саможертв, посилає на муки і саму смерть. Психологічний процес у сій праці зовсім інший—безпосередніший, інтенсивніший і незвичайно швидкий. Тільки тут поет без усяких традиційних пунт виспівував як та пташка божя! Співав у всю велику міць своєї великої душі. Його натхненні твори огненні у власні дорогоцінні шати легко і жваво сягали до самих вершин все-світнього артизму! Допомігав сьому ще свій оригінальний чудово - витворений стих, своя окрема містецька техніка, а во-логів він всім тим з такою дивовижною, велетенською силою, що вже геть під кінець свого мученицького життя, навіть сам дивувався своїй геніальній здібності до того:

«Згадаю що, чи що набачу,
То так утну, що аж заплачу»

(Кобз. вид. 1908, ст. 370.)

каже він у відомому вірші.

Свята правда! «Утяти» з такою міццю у малярстві він не міг—тому перешкоджала не тільки мертва наука академічного рутинства, але й сама сумь сього мистецтва.

Невпинна течія прогресу плине

через думку, слово, літературу і тільки потім, уже нешвидко, через мистецтво. Так званий «Псевдо - класицизм» перше усього зник у літературі, далі в театрі, і тільки потім вже в плястиці, у малярстві. Отже бачимо, що цей самий закон справджується і при розвитку кожної особи. Шевченкові думки, слово попередили трохи не всіх його сучасників, а його художницькі

заміри й надто праці не здогнали його слова. Пригадаймо, що слово і поетична творчість—се наслідок всього цілокупного розвою людини і залежить крім сього від мієї таємної сили, яку ми зовемо таланом, а творчість пластична до всього ще потрібує невпинної величезної праці *), студії і щоденної практики, яких Шевченко через всякі перешкоди заживав тільки уривками.

V.

Починаючи з другого року свого вчення в Академії художеств, Шевченко почав виявляти у малярстві де-який реальний, як для свого часу, напрямок, особливо ж у теоретичних поглядах на його. Так, коли відомий поет В. А. Жуковський, вернувшись з закордону, привіз від тамошніх майстрів повну теку малюнків таких майстрів як Корнеліуса, Гессе й інших, то він побожно до них ставлячись, закликав з майстерні Брюлова двох його учнів—Т. Шевченка і приятеля його художника Штернберга, аби вони обоє, побачивши ті дива, мали нагоду повчитись у великих німецьких майстрів. Шевченко й Штернберг на другий же день прийшли до поважного поета—«і щож ми побачили, каже Шевченко: довгих та пів—мертвих Магонн, оточених нужденними готичними херувимчиками й інших мучеників живої усміхаючоїся штуки. Побачили Гольбейна, Дюрера, але ніяк не представників XIX віку. «Обидва молоді малярі сміло зважились висловити свій погляд, хоч і добре знали, що він уразить чоловіка XVIII віку. Добрий і надмірно делікатний Жуковський тільки й міг назвати обох їх «попсованими учнями К. П. Брюлова».

Брюлов йому здавався дуже вже реальним, бо його праці «надто вже матеріальні, придавлюючі до землі божественну штуку». У тій же теці побачили вони де-кілька «топорних» рисунків Бруні, які злякали мо-

*) Про великого Микель-Анжело розкажується, що для малярства й скульптури він десять років підряд студіював анатомію і після сього сказав:—«от тепер я можу починати».

лодих малярів своєю завченою одноманітністю і нужденністю.

З наведеного можна бачити, що погляди Шевченка були у свій час передові, але під впливом тогож Брюлова, за часи академічного вчення, Шевченко не раз і сам малював усяких русалок, одалісок, туркенів та циганок—се частиною й був той реалізм, що придававлював до землі «Божественну штуку».

Ми вже нагадували, що Шевченко почав вчитись малярству тоді, коли вже було пізно, аби досягти чогось надзвичайного; казали вже й про те, що він хотів надолужити пізнє вчення, і з величезною енергією й успіхом йшов в Академії першим учнем її і свого знаменитого вчителя, а тепер завважмо й той сумний факт, що йому і не дано довчитись як слід—певно як би він не був засланий у неволю, то і в малярстві встиг би багато зробити видатного і в поезії, тай прожив би не один зайвий десяток літ.

Увесь час, який він віддав на студію малярства і разом на громадську діяльність, як поет—борець за визволення свого народу, був не більше десяти років, тай годі! А малярство, як і музика, щоб добре осягнути його, вимагає надзвичайно багато часу і важкої щоденної невсипущої праці; у йому, як і у музиці, тільки перестань що-дня кохатись та студіювати, то й воно тебе забуде і навіть зовсім одвернеться...

VI.

Більшість малярських праць Шевченка приходиться на той час, коли ще він не був засланий. Багато портретів різних осіб, етюди, картини, рисунки олівцем, сепією, акварелі і дуге,—все це довго перелічувати, та, поки що, й неможливо, бо немає ще й досі не тільки вичерпуючого систематичного списку (по відділам і рокам) його праць, але й скільки-нибудь порядного, де хоч би видатніші речі були зазначені. Правда, вже четверть віку тому такий список почав був складати небіжчик В. П. Горленко, але й його й пізніші спроби, як д.

Комарова або д. Грінченка, не можуть відповідати наведеному завданню. Тільки тепер, коли мають відбутись окремі виставки Шевченкових праць, настає слушний час до того *). По скінченні Академії і після того, як казенна командировка за кордон зовсім розлагодилася, поет-маляр гаряче прийнявся за виконання задуманого ним цікавого альбому «Живописная Украина»: у 1844 році він навіть зробив три офорти для неї—1 «Дари Богдану і Українському народові»; 2, «Печерская Криница в Киевѣ» и 3; «Судна в селѣ Рада».

Про «Живописную Украину» так писав він Кухаренкові: «Я намалюю її у трьох книгах; у першу увійдуть найзначніші абож своєю красою, абож своїм історичним спогадом місця; у другій—сучасний побут народу, а у третій—історія. Три естампи уже готові». Для свого видання Шевченко їздив у Субботів і намалював там церкву, й останки будинку Богдана Хмельницького **). На жаль через якісь перешкоди «Ж. Украина» тоді далі трох естампів не пішла, хоч всеж-таки, один випуск свого альбому й вийшов—се великі окремі аркуши in 2°, їх всього шість: уже згадані вище, й крім тих, ще «Старости», «Выгубецкі й монастырь в Кивии», «Казка—Сол-

*) При нагоді сіх виставок, слід би було розшукати форму з погруддя Шевченка, яке аліпів з натури знаменитий скульптор проф. Піменов. Форма тая мусить бути між іншого спадщиною Піменова, перенесеною з його майстерні у робітні проф. Беклемішева та Баха.

Авт.

**) Про сей дуже цікавий рисунок, надрукований Пр. Праховим у «Пчелі», покійний великий скептик А. М. Лазаревський писав у «Кіевск. Старині», що се не що инше (недивлячись навіть на підпис!), як «руїни у Качанівці» В. В. Тарновського, але хто хоч на один мент бачив відомі (штучні!), руїни у Качанівці, той скаже, що ні єдиною рисою вони не нагадують Шевченкового малюнка, не кажучи вже про саму місцевість, яка тут зовсім другого характеру. Що се дійсно останки будинку Б. Хмельницького, про се можна легко довідатись з рукописного історично-етнографічного альбому д-ра де ля Фліза, що переходується в Київській Духовній Академії і який очевидно не був відомий небіжчику Лазаревському; там сі останки змальовані де ля Флізом раніш Шевченка і ще й цікавішими, бо краще збереглись; тут же велим цікавий портрет і самого Богдана Хмельницького, змальований де ля Флізом з оригінала, що був у Медведовській монастирі: він молодий, в увеселі, і немає нічого спільного з типом Гондіуса. Тут же ще цікавіший портрет Мазени з монастиря села Монастирки, що біля Лисянки, мальований 1690 року, з якого портрета Норблен зробив свій відомий офорт.

Авт.

гам и смерті» і «У Кби́ви» — Дніпро, берег і верби. Всі найдіяльніші часи свого життя Шевченко часто був захоплений різними сюжетами для своїх картин і виконанням їх: то він прохає Кухаренка, щоб той вислав йому костюмів для історичної картини «Головатий», то збирається літографувати її, то пише портрети, що годували його, й між тим знов невеликі картинки. З свого циклу його робот нам у 1875 році довелося бачити дві, обидві здаються були привезені кимсь з Киян у Петербург і через художника П. Мартиновича потрапили на кілька днів до Академії Художеств.

Обидві ті картинки були намальовані олійними фарбами на товстому картоні розміром приблизно 6х8 в. Одна з їх — «Отаман Гамалія» що пливе, стоячки на байдаці, оточений запорожцями які гребуть веслами. Навкруги по хвилях видно другі байдаки, що плывуть за ними. Зміст другої картинки за давністю часу ясно не пригадаєм. Портретів же, як ми згадували, робив він найбільше — фотографія у ті часи ще мало була розповсюджена і через те всюди, хоч по трохи заможних панських родин, стіни кімнат були оздоблені малюваними портретами предків. Художники мали добрий заробіток з тої праці. Шевченко також зробив їх багато і ті з них що нам доводилося бачити (особливо акварельні *), були виконані дуже добре — строго нарисовані, колориту свіжого і зовсім не подібного до його праць олійними фарбами.

Після гарячої праці коло малювання й офорту, після громадської не менш гарячої поетичної діяльності і взагалі після петербургського чаду Т. Гр. двічі вже їздив на Україну — його тягло й спочити там і набратися свіжих вражень і матеріалів, але обидва рази він дуже мало чого привіз. Дивно, що Тарас Григорович, будучи свідомим українцем, і до того ж художником, без міри кохаючи свій край, — мало цікавився де-якими сторонами тодішнього народного

життя. Правда, тяжка неволя рідного люду, його моральна пригнобленість і безправ'є, закривали собою всю надвірню сторону того життя, а Україна того часу, мов різнобарвний мак, ще цвіла самими чудовими цвітками етнографічних прикмет. Життя народне було мало ще порушене новими звичаями. Оригінальне чумацтво ще закрашало широкі степи й шляхи-ромодани. Сама яскрава етнографія цвіла тоді і по селах і по містах, але, як се часто буває, поет, яким цілковито і був Т. Гр., ніби недобачав суто-художницького й мистецького боку життя, навіть нерідко й тоді як малював його у своїх картинах...

Історичні форми життя України, правда, уже давно були зруйновані, але етнографічні, під впливом причин економічних та інших, тільки ще, можна сказати, починали руйнуватися. Ні залізних колій, ні путів зносин одній губернії з другою не було. Все це сприяло тому, що велика сила сільських церков ще мала свою місцеву українську архітектуру, що чудові вироби, дивовижне шиття шовками ще всюди тоді красувалося у церквах — на престолах, ризах панотців і т. и.; різьба, горорізьба іконостасів чарувала тоді всякого, хто мав правдивий художницький смак. Убрання селян були ще зовсім непопсовані впливом міст. У рідкій хаті не було килимів та вишиваних ушників. З тих часів Україна так змінилася, що стала вже цілком іншим краєм. І от, бачивши все теє перед очима, Шевченко дуже мало зоставив нам з усього згаданого. Його відомі малюнки церков та історичних місцевостей почалися не його заходами, а з'явилися, яко наслідки ученої програми, яку повинен був виконати хоч би й хто небув інший, і то через те, що не було ще тоді фотографії, яка в один мент здіймає і записує навіки те, що треба здобувати олівцем або фарбами цілі тижні, і що тепер робиться кожним вченим власноручно. Тут ми нагадуємо про посаду що одержав Шевченко при «Київській комісії для розбору древних актів». Одержавши цю службу артист-малювальник багато поїздив по Україні не тільки лівобічній, але й правобічній і певно безліч

* Одна з їх — декабриста Лунина — знаходиться тепер у Р. Музеї Імп. Александра III; других два у збірці сен. Рейтерна.

бачив найцікавіших річей, але, як ми вже казали, zostавив нам, з часу останньої посади, дуже мало.

Приятель Шевченка, перед очима у якого пройшло все життя й смерть кобзаря, художник Гр. Честаховський, якого ми знали більше 20 років, за все своє довге життя змалював всього одним одну українську церкву, а всі інші його малюнки були переважно або біблійні або класичні сюжети, якіс нігде неіснуючі дерева або трави, німфи, туркени і т. и.,—нічого тубільного українського. На моє запитання й висловлений жалб—чому він та «батько» (він завжди так звав поета й у вічі) не піклувалися про те, щоб зберегти етнографічне обличчя України часів їх молодості, так відповів мені: «Зовсім, голубчику, тоді другі часи були, і нікому того в голову не приходило. По горло ми були напоєні класицизмом і тільки ще священні теми були у повазі, а все інше здавалось низьким і могло цікавити, як нам здавалось, тільки чудаків. Зовсім тоді другі часи були, і навіть не тільки розказували, а й зрозуміли їх трудно—наче у якому сні ми тоді були»... Се була дійсна правда.

Знаючи всі умови вчення Шевченка й погляди і вищого й середнього тодішнього громадянства, не можна бути суворим і не можна вимагати, щоб молодий артист-малювальник гаряче ставився до нової ще в ті часи етнографії. Ми знаємо, що найкращі люди того віку, проводирі суспільства, отверто не признавали не тільки етнографії, а навіть і народної поезії. «Народництво», яке так іскрило з усіх творів Шевченка, ще тільки починало де-інде блимати у російських письменників і викликало у передової критики тільки глум. Осб слова найзнаменитшого тодішнього критика В. Облінського. «Народня» поезія є така річ, яка може цікавити тільки того, хто або не має хисту, або й зовсім не хоче зробити щось більш користного»... Коли вже передова критика так дивилася на народню поезію, то не диво, що той же Облінський вважав, правда у приватнім листуванні, діяльність Шевченка «вредною», а твори його стрічав друкованою лайкою (напр. «Гайда-

маки» то що). Не диво-що й уряд тримався вище наведених думок про «вредную» діяльність Шевченка, через що, по нашій думці, «народник» поет і був покараний лютіше над усіх Кирило-Мехвотівців. Одначе вернемось з Шевченком знов на Україну.

Одержавши посаду при «Кіевской комісії для розбору древних актов», Шевченко багато їздив по Україні і багато де-чого бачив і розуміється, завопив иноди добрі знайомства. Так, мешкаючи у Чернигові, частенько їздив він у сусідній Седнів до свого приятеля Андрія Лизогуба, з яким справді сердечно зійшовся. Лизогуб був чоловік освічений, благородної душі і доброго серця, а що найважливіше—він був теж артист-малювальник і мав у своєму чудовому Седневі окрему художницьку майстерню. Тут Шевченко відпочивав душою, тут він і писав, і малював не мало. Спільні інтереси малювання, поезії і взагалі штуки, ріднять людей міцніше крові, бо дійсне вони відкривають їм цілий світ чудової краси, невідомий звичайним людям, бо дійсне у такому єднанні знаходять вони відповідь на ті духовні запити, які турбують освічених, благородних і талановитих людей. Тут, у своєму чудовому Седневі Т. Гр. багато полишив своїх малюнків і навіть цілі альбоми, та, на превеликий жалб, пожежі 1883 року знищили все те вкупі з дорогим панським будинком, великою бібліотекою та иншим добром. Але й тепер ще дух Шевченка ніби вітає у сих місцях. Ще не так давно нам довелося бачити у старовинній мурованій церкві Лизогубів досить добре намальований Шевченком образ Різдва Матері Божої а у великій бібліотеці теперішнього державця, рідного сина Андрія Лизогуба, Предсідателя Полт. Губ. Земської Управи Федора Андрієвича висить портрет нашого кобзаря. У величезному дивовижному паркові, в початку каштанової алеї, там де, проходить стародавній вал «Седнівської січі», на великій гранітовій постаменті красується теж велике погруддя поета. Тут він ходив, тут малював.... а он, небагато як у п'яти гонах, стоїть історична камениця седнівських

сортників з її лбохами, сховищами, тайниками та іншим, а он, ще далі, стоїть «Георгієвська» церква старо-українського типу. Обидві будівлі зараз можна пізнати по малюнках Шевченка, які виставлені у Чернігівському музеї В. В. Тарновського. Тут у Седневі написав Т. Гр. свою поему «Відьма». Дякуючи тільки Андрієві Лизогубові, ми маємо чудову Тарасову поему «Наймичка», яку Лизогуб переховав у часи заслання поета і потім передав Кулішеві за-для друку у «Запискахъ о Южной Руси». Найбільше ж і найсмілівіше озивався Лизогуб до Шевченка у тяжку годину його заслання, роблячи усякі дружні послуги, за що мав навіть погрози од високого начальства.

Іздаючи з певною програмою описування й малювання усяких історичних будівель, місцевостей і різних окремих річей, а також записуючи історичні й побутові й обрядові пісні і т. п., Шевченко не кидав і малювання, і при всякій нагоді робив портрети своїх нових знайомих. Не далі як торік нам випадково удалося довідатися про цілий ряд (17) портретів, які до сього часу не були відомі ні біографам Шевченка, ні взагалі печаті.

У селі Березовій Рудці Пирятинського повіту, у жінки небіжчика сенатора За-кревського Марії Миколаєвни Закревської, висять на стінах 8 портретів-рисуноків «Общества Мочемордія»: кажуць ніби вони зроблені навмисне трохи карікатурними. Сі роботи переховуються з повагою, бо під кождим з них прибита золота дощечка з підписом, що се робив Шевченко. Тут же величезний портрет О. Волховського зроблений олійними фарбами і, як кажуць, ще 2 акварелі, на яких намальований балб у Волховських у Мосівці, де усі або більшість постатів—портрети гостей. Всі ці роботи належать до 1845 р., а ще 8 акварельних портретів зроблені Т. Гр. у 1846 році, під час гостювання його в селі Морковцях Козелецького повіту Черн. Губ. у старих Чернігівських панів Катериничів. На жалб, портрети з тих часів уже розійшлися по різних руках і навіть по інших фамиліях. Всі ці портрети однакові за-вбільшки: $7\frac{1}{2} \times 10$ дюймів. З усієї

збірки нам довелося бачити тільки один портрет, що переховується тепер у М. Обровиці, у М. Катеринича; йому достався він у спадщину по Ользі Померанцевій, уроджен. Катериничевій. Се справді артистично виконаний портрет Марії Катеринич, — огрядної старої пані, що сидить у кріслі з високою червоною спинкою. Приємне, добре лице, оточене кружевним чепцем; на плечі накинуто блакитна «шалб», а з'під неї видно темну дорогу сукню. Портрет зроблено по коліна і з правого боку малюнку підпис: «Шевченко, 1846 року». Другий портрет — Тетяни Катеринич, се вже власність п. Шестакової (теж зроду Катериничів). Третій — власність Марії Бенедиктової і переховується він тепер у с. Кулажинцях, Козелецького повіту. Далі йдуть три портрети мужеські вони переховуються в далеких родичів Катериничів, у Київі. Певно всі ці портрети будуть на Київській виставці.

У біографії Шевченка О. Кониського немає ніякої звітки про Шевченкове гостювання у панів Катериничів, або в Морковцях; згадується тільки про те, що він на все літо 1846 року виїхав з проф. Іванішевим на археологічні розкопування біля містечка Хвастова і вернувся у Київ тільки в Августі. Очевидно, всього літа Шевченко на розкопках не висигів, — як про те й свідчать всім портретів намальованих їм у Морковцях; на таку роботу потрібно було не менше місяця часу. Так і розповідав нам д. М. Катеринич, що по сімейним переказам Т. Гр. гостював у Морківцях більше місяця. Та чи ми ж знаємо, скільки ще зробив він після гостювання в Морківцях і до 5/IV 1847 року? Також випадково, як оце й нам, можуть знайтися ще нові його роботи, а що вони певне були, про те свідчить діяльна натура Шевченка — без діла він сидіти не любив... Але несподівано ударив грім і положив кінець всім Шевченковим мріям і мистецькій праці: його було арештовано і заслано москалем в Оренбургські степи...

Саме страшне у тому засланні було, що артистові-малярєві заборонено було малювати і, таким чином, ся ганебна забо-

рона на завжде уже спинала його артистичний розвій і навіки знищила його як маляра і навіть як поета*). Чим, як не страшною помстою, була ся заборона? Навіть, запрестольний образ, якого не було у Ново-Петровській церкві і про який клопоталося місцеве начальство, Шевченкові не було розрішено малювати—після довгої проволочки, прийшла з Оренбургу бумага, де сказано: «корпусний командир не дозволив із'являти собі згоди на дозволені рядовому Шевченку нарисувати запрестольний образ в Ново-Петровську церкву»...

У страшній неволі 10 літ, 3 місяці і 27 днів, сливе четверту частину свого життя всі можливі зразки пекельної наруги, мордування і нівечіння виніс на собі наш бідолашний геній і се як раз тоді, як почав він добувати широкої освіти і широкого малярського заходу. Через кілька років неволі Шевченко з смертельним жахом зрозумів, що життя його уже знівечене, що значного малярства уже не доб'ється він. Ув одному з подібних його листів читаємо: «про живопис тепер мені й думати нічого. Се було б поже на віру, що на вербі груші ростуть. Десять літ без практики можуть зробити й з великого віртуоза звичайного кабацького балалаєшника... І ще я думаю присвятити себе безроздібно гравюрі аква-тінта. Для свого я думаю своє матеріальне існування обмежити до краю і уперто займусь сім

мистецтвом; буде доволі двох років упертої роботи. Потім поїду у мою милу Україну і приймусь за виконання естампів. Першим моїм естампом буде казарма з картини Тенбера, про котру незабутній мій учитель К. П. Брюлов казав, що можна прийти навіть з Америки аби тільки поглянути на сю дивовижну річ. Бути добрим гравером се значить розповсюджувати у суспільстві світ істини, бути корисним людям. Чудове і благородне діло гравера. Скільки найкращих творів штуки, доступних тільки багачам, копилось би у галереях без чудотворного різця гравера!»

Ув одному листі до п. Іохіма читаємо: «Я зроду якийсь незакінчений: вчився малювати—не довчився, пробував писати і вишив з мене салдат»... і ще у одному листі: «Сам незнаю, чи зможу тепер написати що небудь путяще», або ще: «дивитись і не малювати се така мука, яку зрозуміє тільки дійсний художник»; або ще: «сама мука для мене те, що малювати мені забороняють».

Але й у неволі знайшлися порядні люде що зрозуміли пекельну лютість сії заборони, і, дякуючи тому, що в тій забороні не згадано було про скульптуру, дозволили йому, хотів і короткий час, ліпити, що він собі задумав. З листів ми довідуємось, що Шевченко виліпив між иншим «Трію», «Іван-Хреститель», «Христос перед жидами»: коло його мучителі, а перед ним один, присівши на коліна і висунувши язик, дражнить його. Крім цього—«Група киргизів»—старий сидить у кибітці і грає на домрі, перед кибіткою стоїть його жінка і, усміхаючись, товче просо; коло жінки двоє голих дітей, до кибітки прив'язане з правого боку теля, а з лівого коза. Де се все ділось і чи існує тепер?.. Ми знаємо, що через Академіка Бера, з Ново-Петровська, Шевченко передав де-які свої скульптурні роботи в подарунок Артемовському. Але все на світі має свій кінець, кінчилась і неволя Шевченкова і він з де-якими пригодами повертає до дому в Росію, та через звичайні бюрократичні непорозуміння його знов затримали на довгий час у Нижньому Новгороді. Тут знов він з великим захо-

*) У видержанні цієї заборони було однаке невелика перерва. У початку 1848 р. мала вийти наукова експедиція, за приводом кап.-лейт. Оутакова, за для опису Аральського моря. Прочувши за Шевченка, він звернувся до Оренб. ген.-губ. Обручева з офіційною запискою і проханням долучити до експедиції «рядового Шевченка, для срисовування зам'ятельних місцевостей». Одержавши командировку, Оутаков узяв з собою на шхуні «Константин» Шевченка, який і проїздив на ній «матросом» щось зо 2 місяці. Наслідком цього був дуже гарний альбом малюнків, який знаходиться тепер у родички кап. Оутакова д-ки Т. З. ф. Глазенапа і у якому уміщено 12 малюнків, найбільше акварельних. Сей альбом з дуже гарною збіркою сенатора Е. Е. Рейтерна (24 мал.) і иншими малюнками Шевченка буде на виставі Академії Худ. і дав більшу частину матеріала до нашого видання. Довів же Шевченкові малювати не заставсь однаке без наслідків. Ген. Обручев мав необачність донести про праці Шевченка «по начальству» і просив у нагороду настановити його унтер-офіцером, але замість свого дістав з Петербургу як найгострішу догану; Шевченка ж зраз же було заслано до Новопетровської фортеці з ще гострішою заборonoю писати і малювати.

пленням прийнявся за олівців і акварель і між иншим зробив багато портретів; більшість тих портретів, розуміється, й понині переходять там, але докладних відомостей про ці речі не маємо.

VII.

Ще через який час особ уже Шевченко й у Петербурзі, алеж після «Неволі смердючої казарми» талан його, як не свідчив і Костомаров і другі, тай сам він, став замітно припадати. Не диво!— хоча се була й кріпка натура, й справді таки кремезна, але її вистачило тільки на 47 років життя. Даремне тішив себе поет, що він ще встигне щось зробити у малярстві, яке йому всеж таки тяжко було ставити на другий план, і він іноді думаючи про се—сумує й жаліє на себе. Так у 1857 році читаємо: «Замість того, щоб ступити в глибокі таємниці малярства, та ще за приводом такого учителя як безсмертний Брюлов, я писав вірші, за котрі мені ніхто шага не заплатив, котрі позбавили мене волі, і котрі, не вважаючи на грізну заборону, я всетаки потихеньку пописую... Чудне, право, се негвагаюче призначення... Що я робив у тому святилищі (майстерні Брюлова)? ніяково згадати, — я захоплювався тоді писанням українських віршів, які згодом такою вагою упали на мою душу. Перед дивовижними творами Брюлова я загадував і неспив у своєму серці сліпця-кобзаря і своїх кривавих гайдамаків. У тіні його суто-роскішної майстерні, ніби у гарячому степу наддніпровському, передо мною мелькали мученицькі тіні бідних гетьманів. Передо мною розстилався степ, засіяний могилами. Передо мною красувалась моя прекрасна, моя бідна Україна у всій непорочній, меланхолічній красі своїй, і я загадувався. Я не міг огвести своїх духовних очей від сії рідної чаруючої краси... Призначення і нічого більше»...

Вернувшись до Петербургу, Шевченко справді так і зробив, як колись собі записав—він обмежив своє матеріальне існування до краю і не тільки уперто, але фанатично захопився різноманітною ху-

дожною працею, а над усе розуміється офортом. Се вдруге у своєму житті Т. Гр. береться за се мистецтво, бо, крім художнього задоволення, воно ж могло давати хоч якийсь певний заробіток, у всякому разі більше приємний, ніж принижуюче розшукування портретів та біганина по уроках. Ще по скінченні Академії і одержанні диплома «свободного художника» (1845 III/25) і коли закордонна командировка розлагодилася, поневолі прийшлося взятись поетові за такі праці, які крім того, що служили б ідеї розбудження рідного люду, та ще, всеж таки, давали хоч якийсь але свій шматок хліба. З усіх приступних засобів найприємніший був той, при якому не треба було марнувати часу на біганину, на зовсім зайві, а іноді й неприємні знайомства, які до того ж давали ще й непевний заробіток, а як би він і був певний, то все одно не давав змоги ідейно працювати для України, а се завдання стояло у Шевченка на першому плані. Єдиним з таких засобів — могло бути якесь видання, розуміється художественне, змісту історично-етнографічного і цілком присвячене Україні... ціла серія таких видань-альбомів; але щоб видавати такі альбоми—треба було мати великі кошти, бо навіть звичайна гравюра на дереві,—і та дорого оплачується, а про офорт нема чого й думати, хіба от самому вивчитись, тоді се діло зовсім легке — своя праця до ліку не йде. До тогож знаменитий гравер Гордон визвався допомогти вчитись сьому мистецтву, і діло пішло незвичайно швидко... Уже перед засланнем Т. Гр. зовсім обняв техніку офорта і зробив чимало зовсім добрих річей, вернувшись же знов ухопився за нього і справді віддався йому «безроздільно». Він так упав коло офорта, що навіть відцурався багатьох знайомих і мало кому й на листи відповідав: «Я, як віл, затягнувся в роботу (лист до Шенкіна); на етюдах сплю, з натурного класу невихожу, так заклопотаний, що немаю часу писати навіть коротенького листа».

Користуючись попереднім досвідом у сьому «благородному» мистецтві, Шевченко досить швидко піднявся до першо-

рядного майстра. У сьому фаху він багато винайшов і зробив нового, та у свій час і по праву був першим майстром-оформтистом. Тай взагалі його можна вважати першим російським оформтистом. Академія Художеств навіть дала йому у своїх стінах особливе помешкання аби він тільки робив свої о'форти.

Найулюбленишим майстром для Шевченка був знаменитий Рембрант, бо перше за все він був дивовижний оформтист а друге—у Шевченка були з ним спільні погляди на світотінь, і головні плями картини, ось через що перші 5 оформтів і були зроблені з картин Рембранта: «Виноградарі», «Трапунок у купецькій конторі» і другі. У тіж часи (1858) зроблені «Свята Сім'я» з картини Муріло; «Лісний пейзаж» з карт. Лебедєва (що висить в Академії Художеств), «П'яниці» з карт. И. Соколова (належить П. А. Кочубею)—триє дядьків у шинку, «Сама собі господиня в хаті»—огноченок, Портрет Фед. Ант. Бруні, «Вірсія» Брюлова, «Огалиска», «Молодиці біля криниці» — портрети паній Куліш та Білозерської, вони з вітрами вертаються од криниці, «Українець-богомалець», «Головка», Портрет барона Н. К. Клодта і цілий ряд власних портретів. Всіх Шевченкових оформтів відомо, поки що, здається 22, нелічачи початих. Оформтами Шевченка дуже цікавився і Академія Художеств, нагородивши його 1859 р. 5/хі званням академика.

По словам Гр. Честаховського в Академії всі тоді зивали Шевченка — «руський Рембрант». Робивши оформти, не кидав Шевченко й олівця, сепії, акварелі й олійних фарб, а сюжети переважно брав з історії України, як от: «Хмельницький перед кримським ханом», «Смерть Хмельницького», «Смерть Мазепи», «Кочубей» та інші, але ці роботи вимагали багато часу, великих видатків на костюми й намуру, прийшлося поневоли братись за нудні уроки, заробляти на життя і гаяти дорогий час, а часу того уже йому зосталося так мало. Даремне втішав себе Т. Гр., що він ще встигне щось зробити і у

художестві і у своєму власному житті. Ні! підломлене спрашною неволею, життя нашого стражденика вже, як колесо, котилось з крутої гори... Спрашно вимовити—більш трох четвертин того життя пішло на тяжке горе і муки і тільки біля однієї четвертини на вчення й працю, тай то здебільшого у сумних обставинах тодішнього громадського лагу.

У фаху свого любимого оформта Шевченко винайшов децю зовсім нове. У небіжчика Гр. Честаховського *) я часто бачив де-яку художницьку спадщину, що зосталася після Шевченка і що він тоді на розпродажу купив після «батька»: ящик зфарбами, пензлями, то-що, і між усім тим було чимало усяких дрібних струментів—якихось нарізаних по ободу коліщаток, якихось ніби долотець теж з різноманітними нарізами (пунцони); все се, по словам Честаховського, вигадував сам Т. Гр. і виробляв тими дрібними струментами свої часто дивовижні оформти. Колишній наш товариш по Академії Художеств, а нині шановний професор її В. В. Маме, якому ми розповіли про ці фахові струменти, дуже зацікавився їми, яко фаховець оформтиста, і, побачивши все те, уже у В. В. Тарновського, замовив і собі такі ж самі тай вживає їх, на свою славу, й понині. Другий великий майстер, небіжчик пр. І. І. Шишкін, яко правдивий оформтиста, теж зацікавився Шевченковими струментами і теж замовив собі де що. Таким чином, бачимо і тут дивний одвічний закон непропадаючої сили, закон відродження і, навіть, розвою духовної спадщини геніїв.

VIII.

Мимохіть снуються такі гадки—що як би тяжке заслання минуло Шевченка так, як минуло воно других Кирило-Мехводіївських братчиків і він непереривав на страшні 10 років своєї художньої і поетичної праці...? Неможливо навіть уявити собі, що б він, чоловік який тільки почав наблизатись до повного розквіту артистичних

*) Все се придбав небіжчик В. В. Тарновський для свого музею.

і духовних сил, що б він ще міг зробити, що б ми ще побачили з його творів малярських і почули з творів поетичних...? Та зла негода, учепившись за його ще з дитинства, цілий вік держалась мов той реп'ях, та нігде правди діти — ще й тепер, після пів-віку зо дня смерті, ніяк неodrивається від його славетного ймення...

Піг кінець розправи, як годиться, нам конче треба звести до купи свої гадки про художню творчість Шевченка і ясно висловити, яке ж значіння й вагу мав він як артист-маляр? Згадавши все наведене, скажемо: без сумніву, він був майстер свого часу і стояв на рівні подішньої техніки малярства. Ми ясно бачимо у його всі ті відзнаки, які характеризують подішню академічну манеру рисунка, живописі, трактування сюжетів і т. инш. По своїм переконанням, він був новатор-теоретик, але практично більшість його цілком реальних сюжетів всеж-таки мають на собі виразну шкільну академічну печать. Шевченко перший своїми малярськими творами показав, що Україна мала свою історію і що сюжети її варті того, щоб на них зупинялись художникам. Його історичні картини, як «Хмельницький перед кримським ханом», «Смерть Хмельницького», «Мазепа і Войнаровський», «Дари в Чигирині», «Смерть Мазепи» і ті що об'явлені на самій «Живописній Україні»: «Іван Підкова у Львові», «Сава Чалий», «Павло Полуботок у Петербурзі», «Семен Палій у Сибіру», або знов «Гамалія», якого ми бачили, чи й знов же «Головатий», про якого читаємо в листах до Кухаренка, всі були присвячені історії України. Усі перелічені картини, крім перших 5-и, може й не були скінчені, певно де-що полишилося тільки в проектах, але й те має вагу — бо се був перший ступінь у сьому напрямку, а перший ступінь у такій поважній справі — завжди новий ступінь і надзвичайно по своїх наслідках важливий... Шевченко й тут одчинив кріпко забиті ворота нашого національного шляху і через них ми побачили, що той шлях хоч і непроптаний, але широкий і позиточний.

Крім історичних картин та малюнків, багато у Шевченка є й цілком жанрових

сцен, як от «Катерина», «Старости», «Судна рада на селі», «Знахарь», «Українець — богомолець», «Молодиці»; багато сцен з казарменного життя й з побуту киргизів; сюдиж треба залічити багато малюнків усяких окремих постатів, типів, головок і т. инш. Усьому ділі Шевченко був не новатором, бо й перед їм за се брались художники, і ми знаємо, що Шевченко, під впливом свого приятеля художника Штернберга, пройнявся ще більшим реальним напрямком ніж до того, але психологічна сторона деяких з перелічених робіт дуже залежить від корекції розуму, і через те вони не мають, на наше сучасне око, такого сутореального вигляду, як з усякого боку влучна меншість їх — от напр. «Судна рада на селі», «Старости», «Знахарь» і др. Правда, тепер погляд на жанр, на його реалізм у значній мірі змінився і залюбки приперчується звичайнісіньким безоглядним натуралізмом, де вже всяка індивідуальна поезія викидається, як щось зайве, що перешкоджає безпосередности вражіння менту, хвилини.

Після жанру, переходимо до портрета. Їх найбільше з праць Шевченка, малювані вони й олійними фарбами й аквареллю, або олівцем, а також роблені й офортом. Всі вони малювані дуже добре, особливо акварельні — вони повні виразу якоїсь лагідности і чудово передають характер людини. Назвемо з них найбільше відомі: Портрети Куліша, Ольдridge, Маєвської, Демідова, Волховського, портрети Катериничів, офортні портрети О. Бруні, скульптора бар. Клопта, графа О. Толстого, Горностаєва, Малювані тушю: В. М. Лазаревського, «М. М. Лазаревського», «А. А. Лазаревського, олівцем — Подколзін і др. Не можемо ніяк згодитись з поглядом на Шевченка, як на маляра, висловленим небіжчиком В. Горленком, *) ніби Шевченко «не знайшов власного спеціального роду малярства і через те все ухилився в різні боки, і що найбільше відповідним для його треба лічити портрет і тип». На основі всього попереднього обгрунтовано доведено, що Шевченко був

*) «Києвск. Стар.» 1888 г. III.

історико-жанрист чистої води. Та тільки се й могло його захоплювати; що-ж до значного числа портретів, то читач бачив, через що вони так часто з'являлись—се був заробіток поета... Не малу вагу мають його рисунки зісторичних церков, будівель, руїн, місцевостей і. т. п.; вони почасти теж початок збирання на рідному полі. Про Шевченка, яко про скульптора, ми не можемо висловити наших гадок, бо роботи його не зібрані й досі. Про Шевченка, яко оформиста, ми вже висловились, що він був першим російським оформистом і першим майстром у свій час, і се тим дивовижніше, що дійшов він до того ступеню сам,—бо совіти чи поради, які йому давав Іордан, могли торкатись хіба лише хімічних процесів травління та ще може способів і техніки друку, щож до самого оформу то маніра роботи Іоргана, який різав різцем по мігді найскладішими й наймаруднішими штрихами *), ніяк не підходила до голки, якою кожний художник пером може зробити ніби звичайний штриховий малюнок, котрому потім допомагає добавкою витравлених тонів і не багатства сухими штрихами. Рембрант і ніхто більше був учителем Шевченка, найбільше він і переймав його дивовижну оформну техніку і то до найменших подробиць. Умілостістю і винайденням Шевченка у оформі, як ми бачили вище, скористувались люде знамениті у своєму фаху.

Костантуємо ж і той безперечний факт, що поет велетенським могутнім словом колихнув цілий океан народнього самопочуття, бо народ прийняв його пісні й кохається у них, а інтелігенція проймається його вищими духовними ідеалами й запросами і ставить на чолі своїх інституцій його велике ймення, під яким, мов під народньою короною, рогатяться й квітнуть всякі українські товариства (академічні, про-

світні, добродійні й інші). Се ймення є щирою втіхою усім скривдженим, всім борцям за щастя свого народу; опріч сього, воно також є й докором усім людожерцям, усім неситим і жорстоким, бо вони здебільшого по своїй нікчемности не можуть витримати проміж себе людей—пророків. Пророки бачуть все і рішучо визначають справжню ціну неправих сучасних їм подій серед громадянства.

Саме існування таких людей є живим докором злочинству та дикості, а через се проти-громадські сили чи сяк, чи так, а дуже швидко випирають їх або й просто зживають їх зо світа; так воно й сталося з Шевченком.

Ми вже підвели рахунок творчості і праці Шевченка як артиста-маляра, бачимо як впливав і понині впливає він ріжними сторонами свого талану на людність. Так взагалі ведуть нас за собою світові велетні слова і мистецтва. Так зачаровують нас своєю духовною, сказати-би, божественною спадщиною, тай не тільки нас, звичайних малих людей, а людей великого все-європейского розуму, світової критики, людей теж великого талану і правдивого художнього смаку. Справді, зауважмо, вже осьде минуло цілих пів—століття, як умер сей, все своє коротке життя люто мордований і тяжко нещасливий чоловік, але ті гадки, які він огненно голосив на весь світ не зважаючи ні на які перешкоди й заборони, все ширяться й ширяться, а цікавість до його славного ймення проміж всесвітньою людністю все збільшується. Предивне діло ми бачимо: мистецтво, в найширшому розумінню слова, поезія, музика, малярство, скульптура а далі критика, література, наукові, філософічні досліди, всі вони купчаються й в'ються коло його світлого блискучого талану, мов ті метелики коло світла, в кожному блискучому проміні його вздрівають все нову і нову красу, все нові образи і часто справжні пророчи вислови, які або вже здійснились або на наших очах здійснюються.

О. Сластьон.

*) Відому свою гравюру «Преображеніє» з Рафаеля він різав 15 років! так що від самих спроб вона встигла добре стерпиться. Авт.

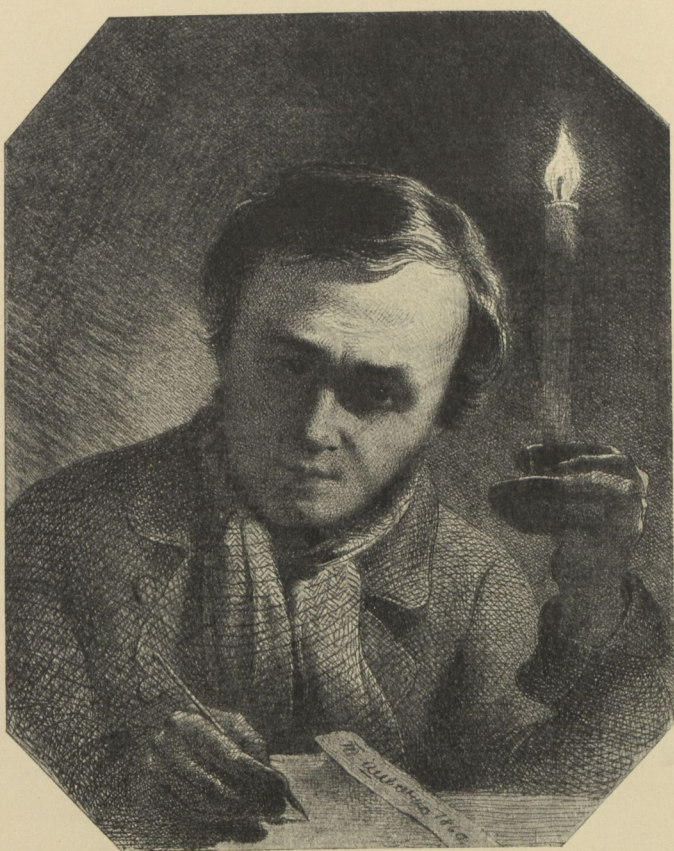
Major General
McClellan

Wm. C. Cresswell
1861

George Thompson
Wm. Cresswell

Державна історична
бібліотека УРСР

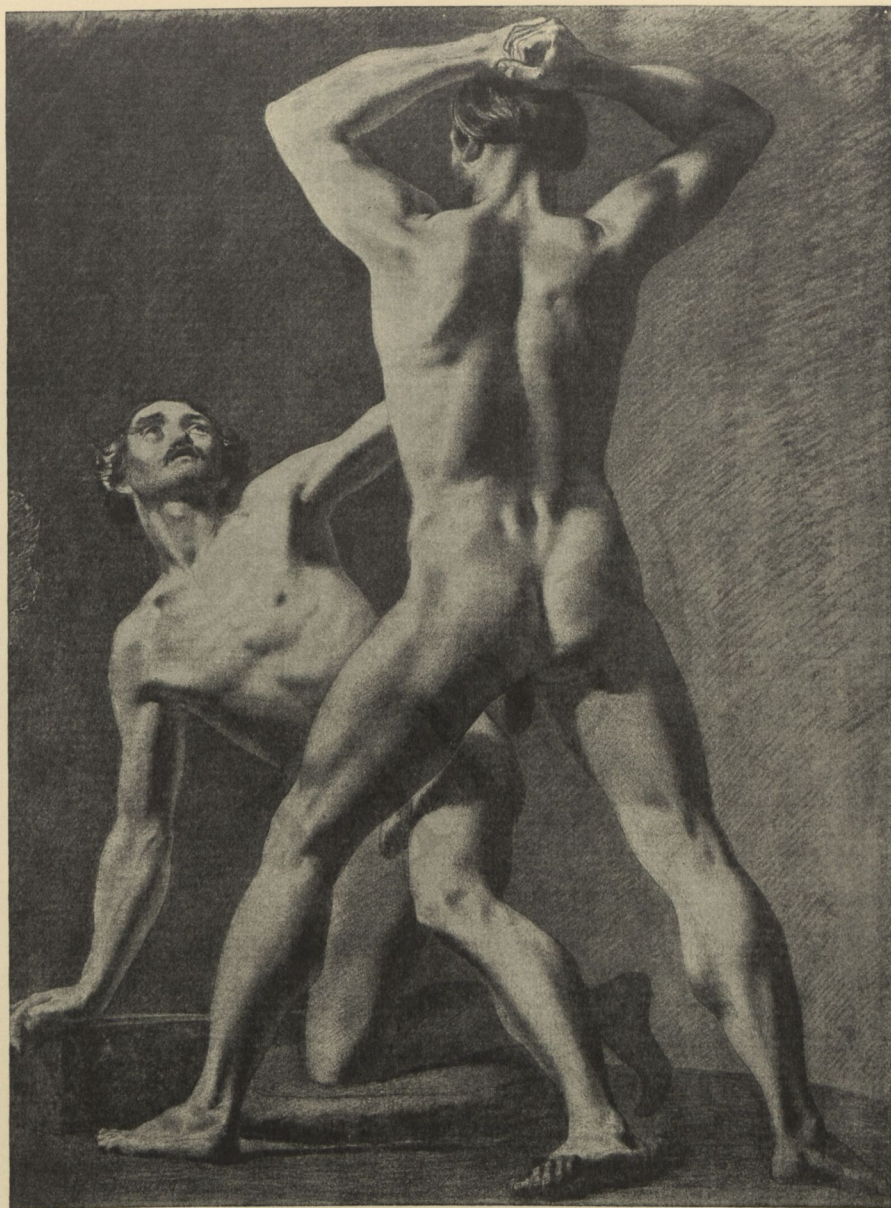
646802

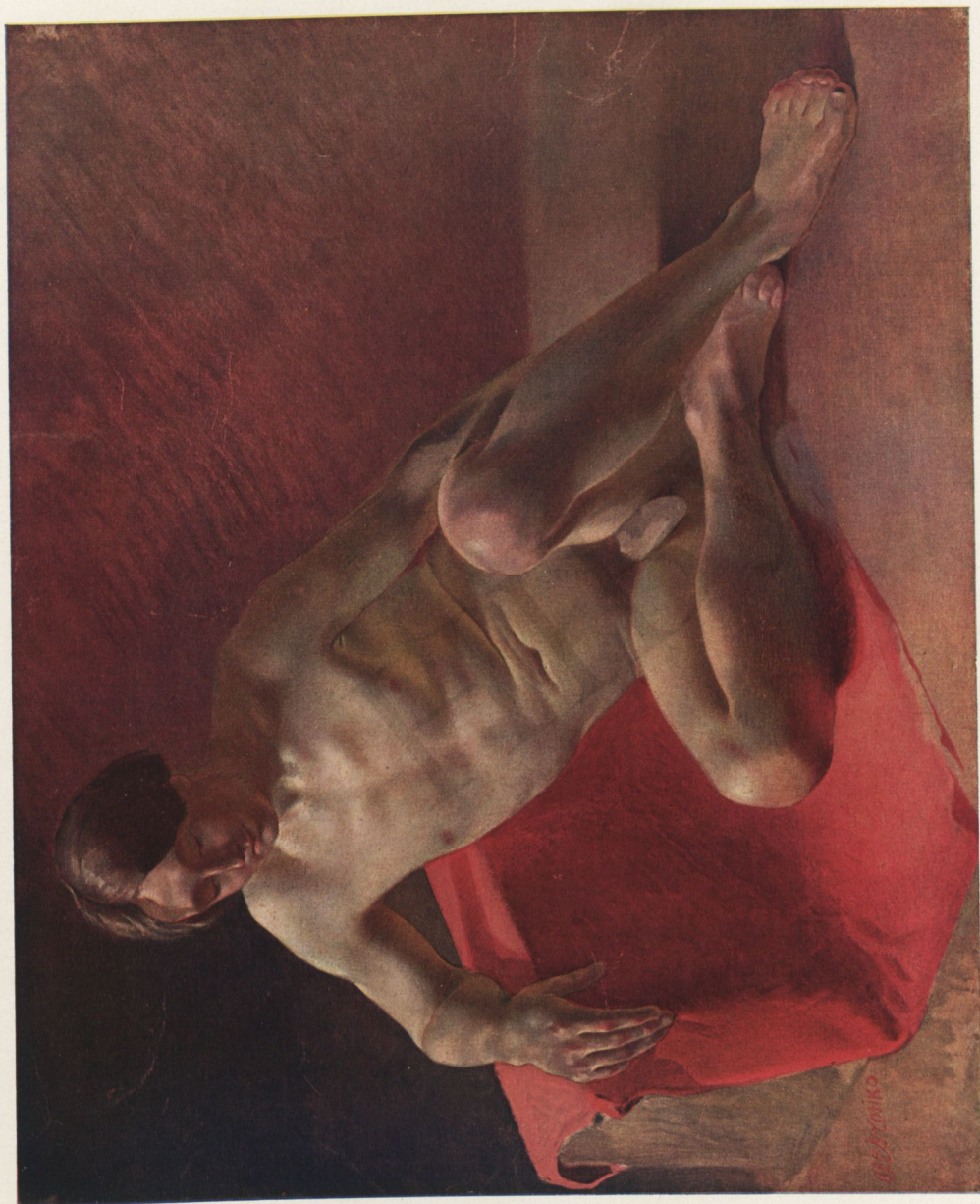

Державна Історична
бібліотека УРСР

Державна історична
бібліотека УРСР

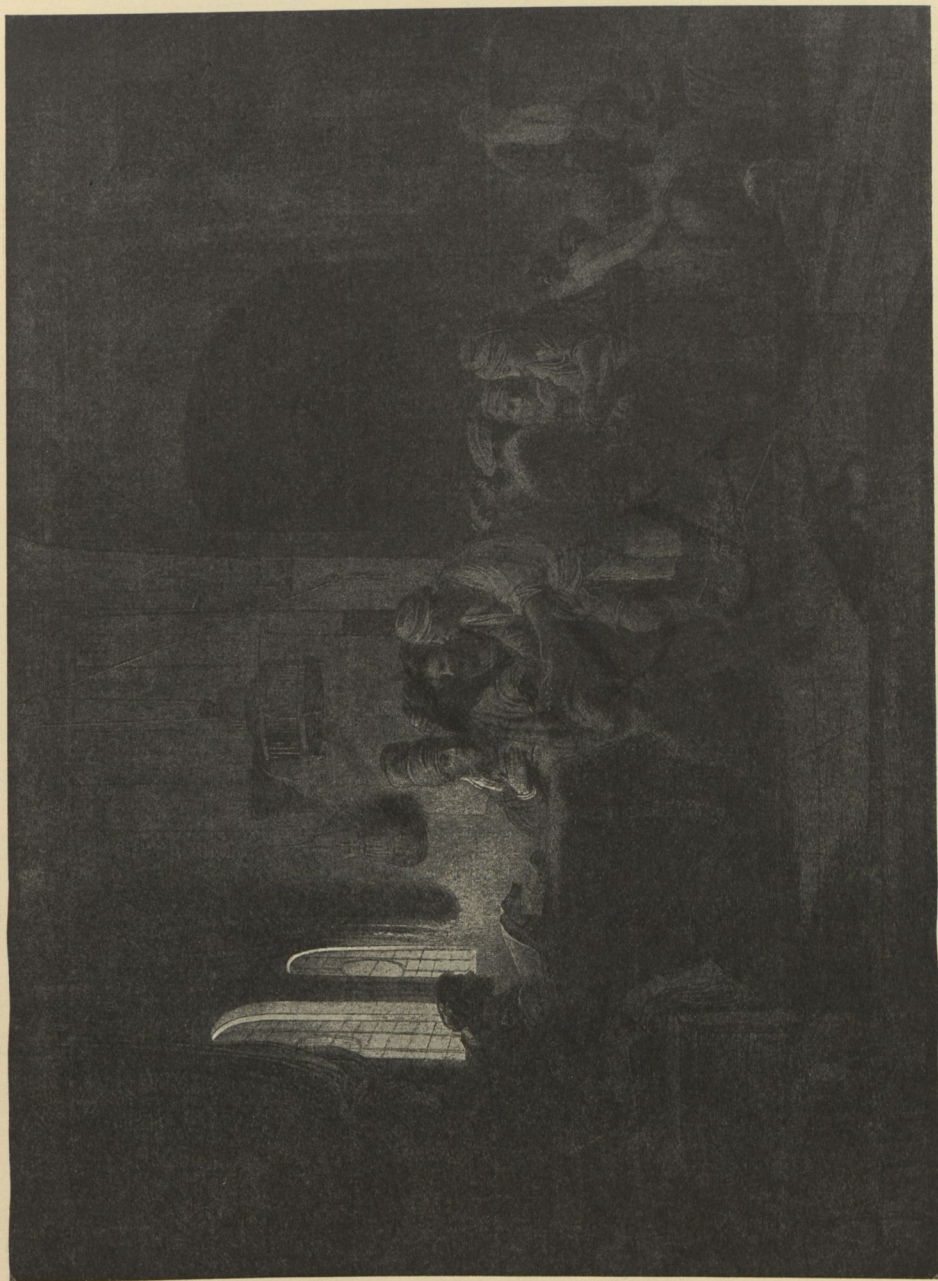

Державна
бібліотека України

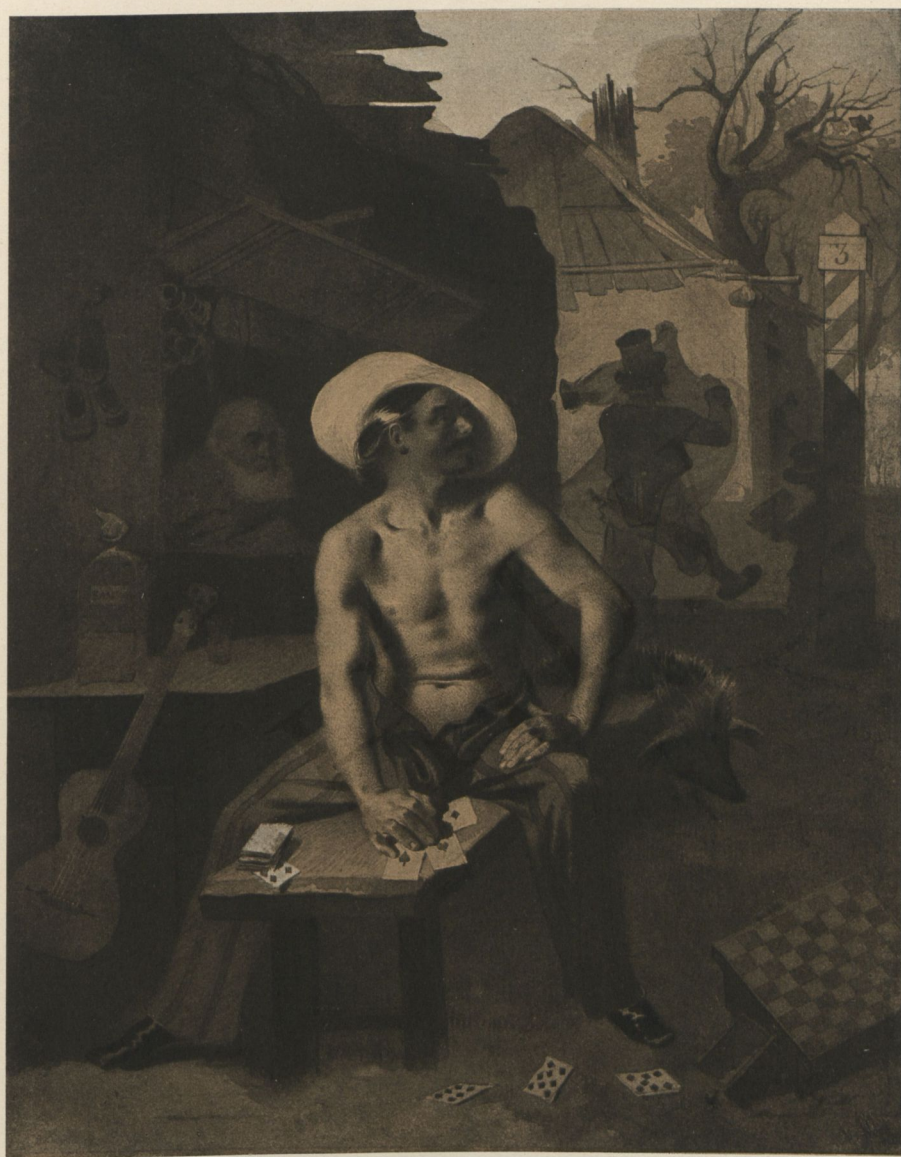
Державна
бібліотека

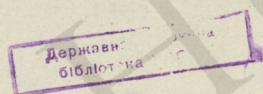

Державна бібліотека УРСР

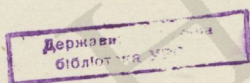

Державна
бібліотека України

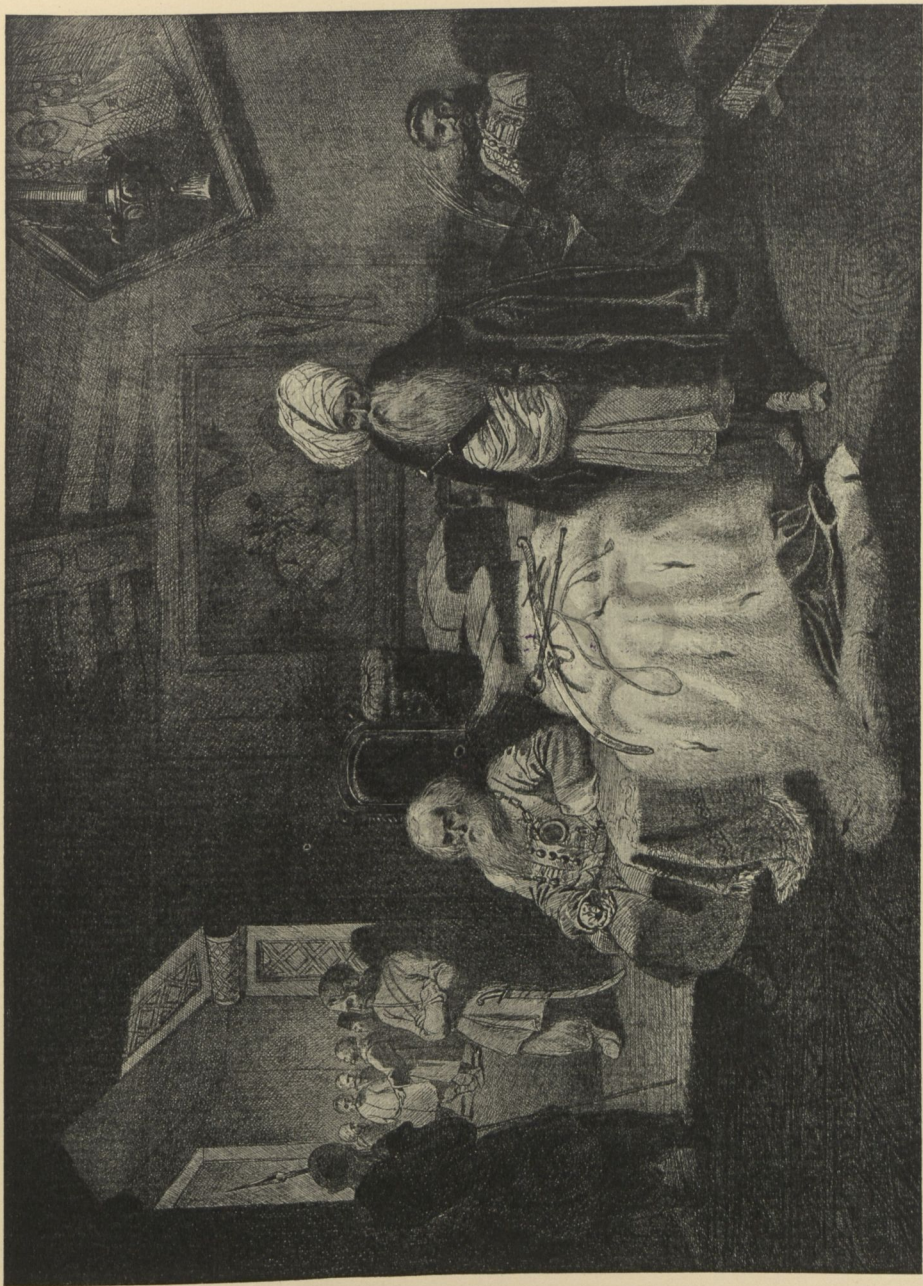

Державне
бюро

Державна історична
бібліотека УРСР

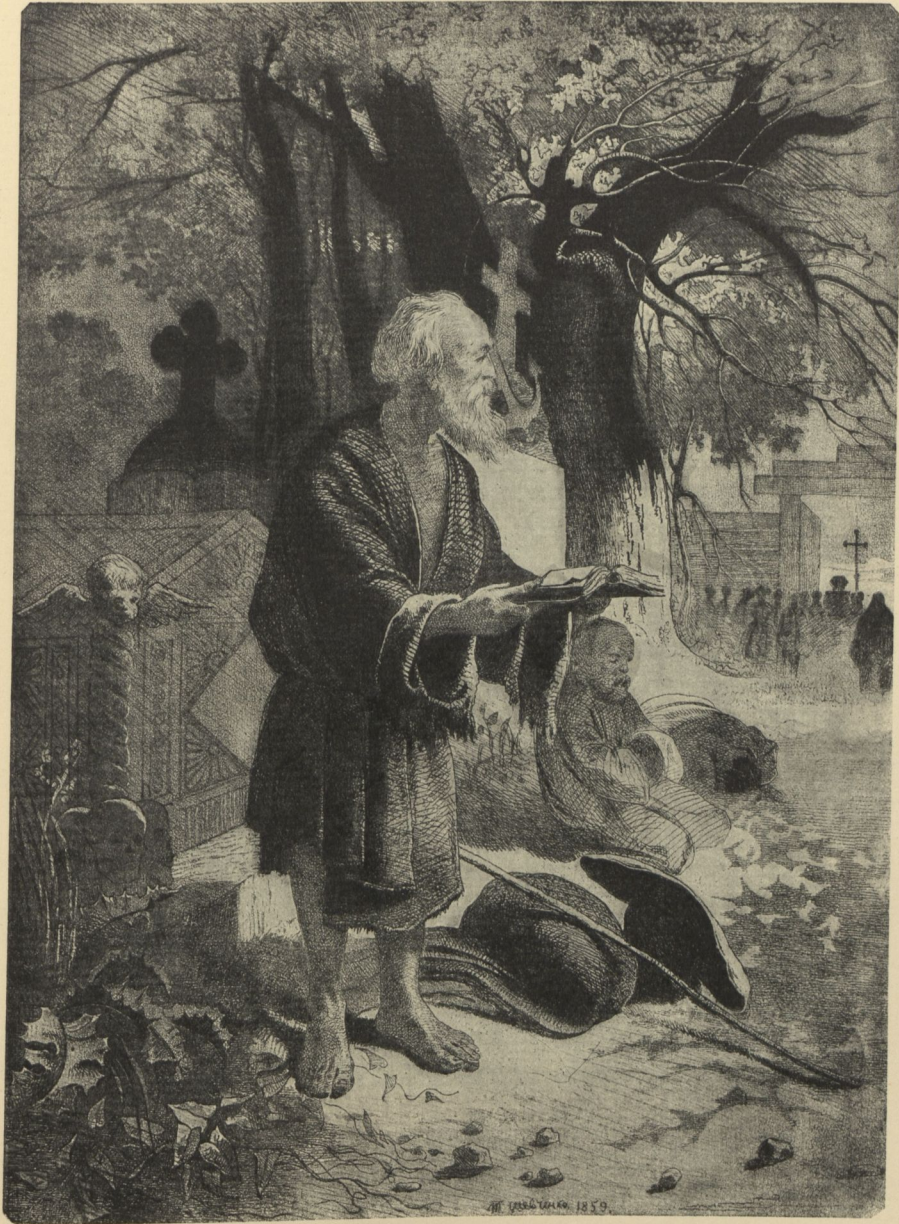

Державна бібліотека України

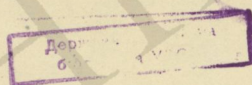

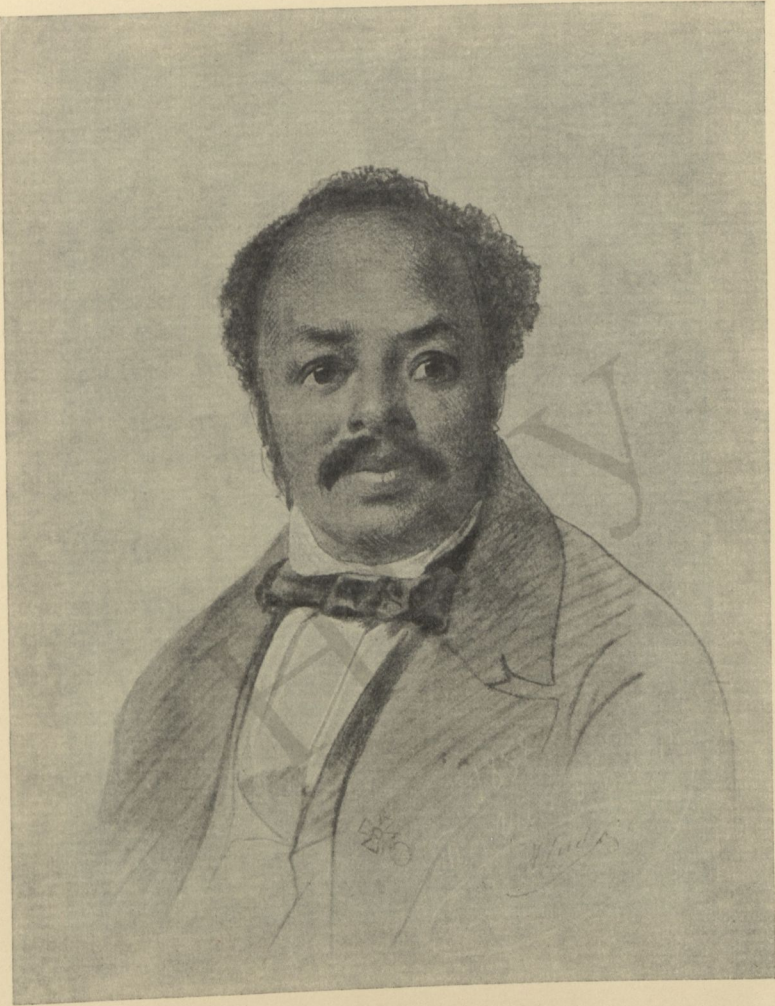
Державна наукова
бібліотека УРСР

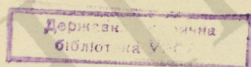
НІБУ

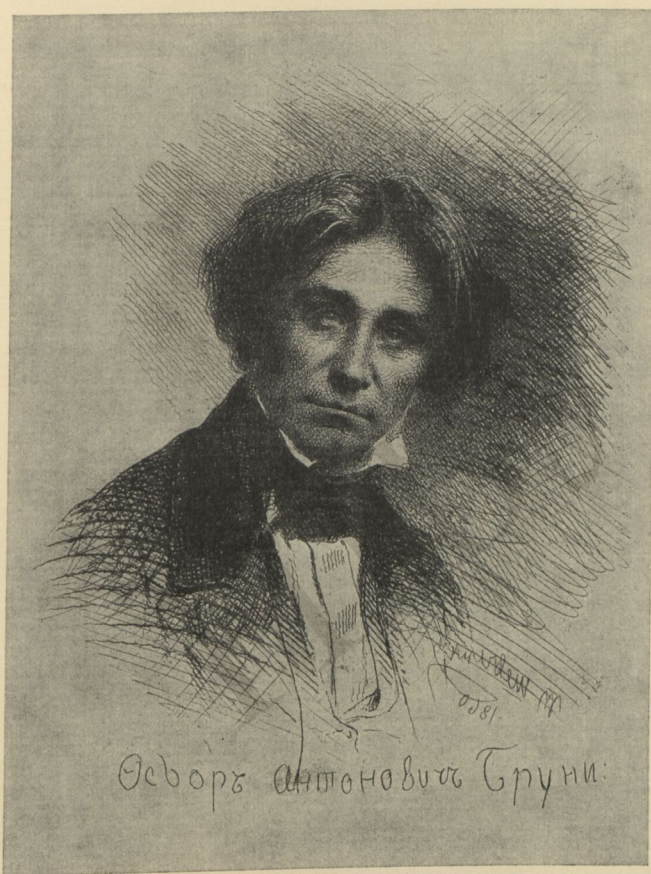

НИБУ

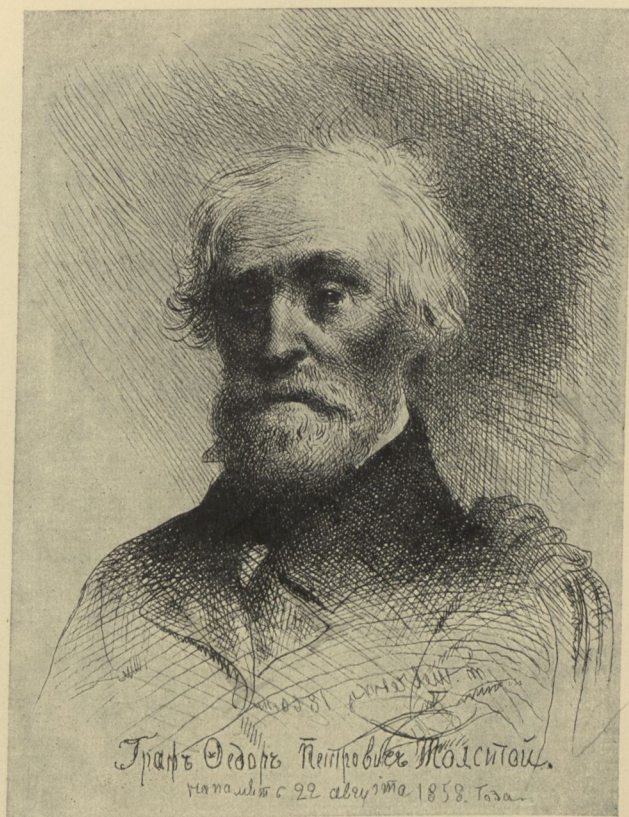

Державна архивна
бюро

Департамент культуры
библиотека УРБ

Державна історична
бібліотека УРСР

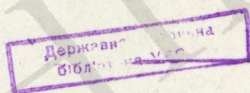
HILBY

1900-01
1901-02

Департамент на
Сюжет на Урт

Департамент культуры
Фонд Па УРСР

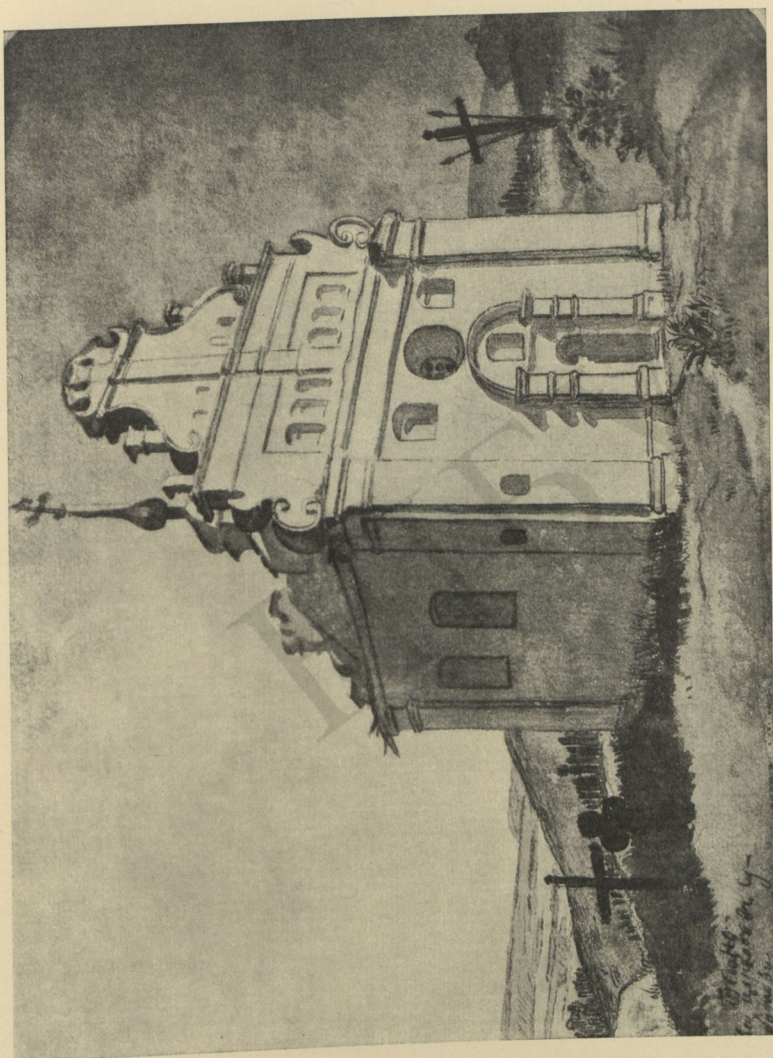
НІБУ

Державна історична
бібліотека УРСР

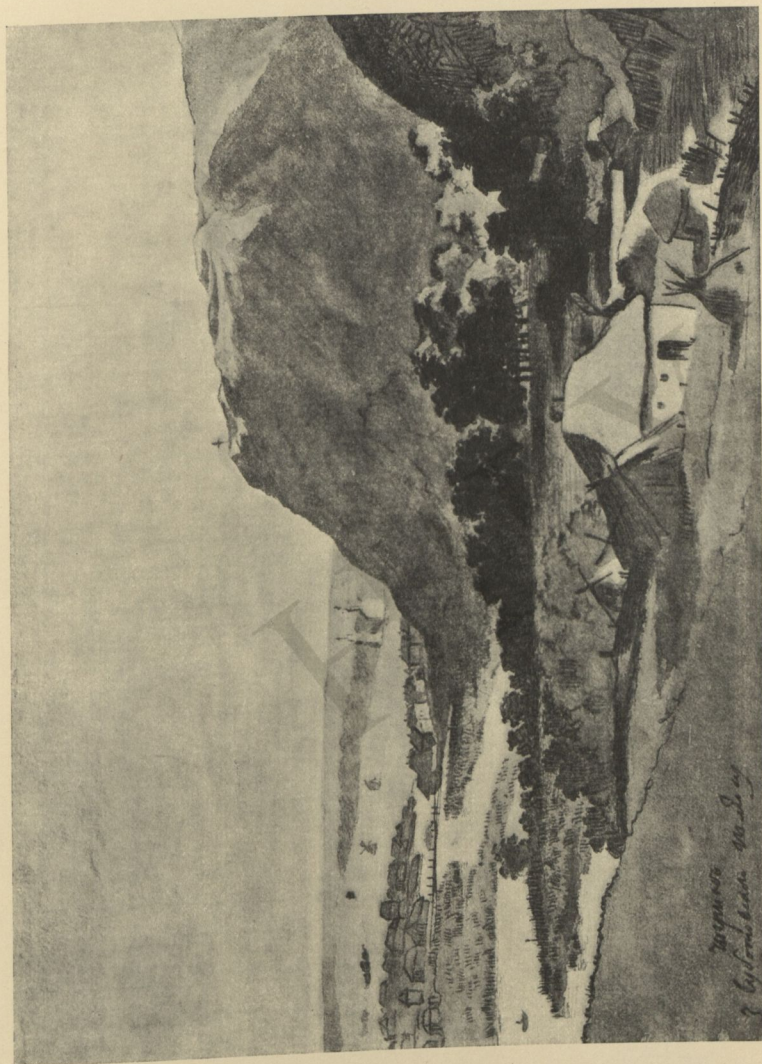
НІБУ

Державна бібліотека
України

НІБУ

Державна бібліотека
України

НІБУ

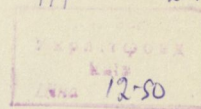
Державна бібліотека УРСР

444

211 My

НІБУ

